

УЯВЛЕННЯ ВИХОВАНЦІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ ПРО МАЙБУТНЄ СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянуто характерні ознаки уявлень вихованців про їх майбутнє сімейне життя. Описано результати досліджень особливостей цих уявлень із подальшим аналізом, вказано на необхідність урахування цих уявлень у процесі підготовки до майбутнього сімейного життя вихованців шкіл-інтернатів.

Ключові слова: уявлення майбутнього, сімейне життя, школа-інтернат, готовність до сімейного життя.

Однією з важливих характеристик людини є особливості її сімейного життя: сім'ї, в якій вона зростала, і сім'ї, яка є в її уявленні, яку вона планує збудувати. У психології та філософії уявлення розглядається як чуттєво-наочний образ предметів чи явищ, що зберігається й відтворюється у свідомості людини поза безпосереднім впливом їх на органи чуття. Необхідність і можливість планувати майбутнє сімейне життя є досить проблемним питанням. Особливо складною така ситуація є для вихованців шкіл-інтернатів. Положення про загальноосвітні школи-інтернати (згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 15.09.2008 р.) вказує на те, що школи-інтернати – загальноосвітні навчально-виховні заклади I–III ступенів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Щодо виховного процесу в школах інтернатного типу, розділ даного Положення вказує на те, що навчально-виховний процес здійснюється з урахуванням особливостей психічного та фізичного розвитку за змістом, формами і методами їх навчання, відповідного режиму дня, що забезпечує системність навчально-виховної роботи. Школи інтернатного типу, мають різні завдання щодо корекційної роботи, проте кожна виховна система подібних закладів має на меті підготувати адаптовану особистість для подальшого функціонування у суспільстві. І чим кращою є така підготовка, тим якіснішим має стати майбутнє життя вихованців.

Дівчата та хлопці, які зростають поза межами родинного виховання, через відсутній приклад наслідування сімейного життя відчують розгубленість, невпевненість, що призводить до виникнення різних негативних проявів як у поведінці, так і в їх вчинках. Підготовка до сімейного життя – це складний цілісний процес, показником результативності якого є готовність молодих людей правильно будувати свої відносини у подружжі. У зв'язку зі схильністю до раннього шлюбу, збільшеною кількістю розлучень актуальною стає підготовка вихованців шкіл-інтернатів до створення власної сім'ї.

Аналіз наукової літератури показав, що готовність до сімейного життя викликає все більший інтерес науковців, про що свідчить зростання кількості досліджень із цієї теми. Але особливого значення набуває ця проблема, коли мова йде про підготовку вихованців шкіл-інтернатів до створення власної сім'ї. Це зумовлено тим, що уявлення молодих людей

щодо створення нової ланки суспільства – сім'ї – являє собою комплекс різноманітних взаємодій: з батьками, родичами, вчителями, однолітками, ЗМІ. Завдяки цьому відбувається усвідомлення особливостей сімейного життя, розвиток відповідних почуттів, переконань, поглядів, якостей, звичок – усього того, що є ознакою готовності до майбутнього сімейного життя. На нашу думку, врахування уявлень про сім'ю є невід'ємною частиною виховного процесу шкіл інтернатного типу. Саме цю проблему ми прагнемо вирішити у нашому дослідженні.

Проблема уявлень про майбутнє сімейне життя досить широко вивчається у сучасних психолого-педагогічних працях. Окремі аспекти підготовки учнівської молоді до шлюбу та сім'ї висвітлювались у дослідженнях І. Горпінченка, І. Гребеннікова, І. Дубровіної, О. Кікінежді, З. Кісарчук, В. Кравця, І. Трухіна, В. Чудновського, З. Шкіряк-Нижник, І. Юнди та ін.

Теоретичні засади діяльності шкіл-інтернатів розроблялися у працях Б. Кобзаря, Є. Постовойтова, В. Слюсаренка. Актуальними для нас стали висновки і результати досліджень щодо організації навчально-виховного процесу в школах-інтернатах Л. Канішевської, яка визначила нові підходи щодо реалізації виховної діяльності. Особливості формування сім'янина в умовах відсутності батьківського піклування в освітніх закладах інтернатного типу вивчали Л. Євграфова, Ж. Тихомирова та ін.

Метою статті є визначення рівня уявлень про майбутнє сімейне життя як важливу частину загальної підготовки до нього.

А. Адлер виділяв три життєві сфери: життя в суспільстві, наша діяльність і питання про шлюб. Готовність до сімейного життя означає “систему соціально-психологічних установок особистості, яка визначає емоційно-психологічне ставлення до способу життя, цінностей подружжя”. Готовність до сімейного життя – інтегральна категорія, яка включає комплекс аспектів: правильне розуміння ролі сім'ї та шлюбу молодими людьми, що, в свою чергу, пов'язано з особливостями формування у них установок, орієнтацій на вступ до шлюбу [2].

К. Юнг наголошував на тому, що “уявлення, яке складається в людини про світ, є образом того, що вона називає світом. Саме на цей образ, виходячи з його особливостей, людина орієнтується в своїй адаптації” [8]. Так само, свідомо чи не усвідомлено, людина створює певні уявлення й установки про сімейне життя, образ майбутнього чоловіка/дружини. Якщо ці уявлення виявляться занадто ідеалістичними і до того ж ригідними, вони можуть бути значною перешкодою на шляху розуміння один одного.

В. Сисенко ввів поняття “здатність до шлюбу”, яке передбачає такі складники: здатність турбуватись про іншу людину, робити для неї добро; здатність співпереживати, співчувати, тобто входити в емоційний світ партнера, розуміти його радість і горе, переживати невдачі, знаходити духовну єдність; здатність до кооперації, співробітництва у міжособистісному спілкуванні; висока етична культура, яка передбачає терплячість, великодушність, доброту, прийняття іншої людини з усіма її недоліками [7].

М. Овчиннікова у своєму дослідженні розробила структуру соціальної адаптації дітей-сиріт в умовах школи-інтернату, яка містить чотири види активності вихованців: соціальна (неформальне та особистісне спілкування), трудова (навчання, виконання трудових обов'язків), фізична (ранкова зарядка, ігри, змагання, тренування) та побутово-саморозвивальна (гігієна, раціональне харчування, самопідготовка до соціального життя, самоосвіта та самовиховання). Поділяючи думку М. Овчиннікової та враховуючи попередні дослідження науковців з цієї проблеми, пропонуємо застосування цієї структури в школах-інтернатного типу не лише для дітей-сиріт, а взагалі для всіх учнів. Бо дитина, яка є біологічною сиротою може мало чим відрізнятися від соціальної сироти.

Сім'я, родина – це природний осередок найглибших людських почуттів, тут народжуються і поглиблюються любов до матері й батька, бабусі та дідуся, народу, пошана до рідної мови, історії, культури [6].

Ми досліджували проблему уявлень вихованців шкіл-інтернатів про майбутнє сімейне життя протягом 2011 р. на базі шкіл-інтернатів м. Мелітополь та Мелітопольського району. Вибірка дослідження включала 68 учнів шкіл-інтернатів (40 вихованців Ново-Миколаївської школи-інтернату (16 хлопців і 24 дівчини) у віці 13–17 років, а також 28 учнів Мелітопольської школи-інтернату № 1 (18 хлопців і 10 дівчат) такого самого віку. На першому етапі дослідження учасникам було запропоновано методику написання проєктивного твору “Я уявляю мою сім'ю...”. Респондентам було запропоновано намалювати власний автопортрет (методика “Автопортрет”, адаптація Р. Бернса). Методичну основу нашого дослідження склали: методика для виявлення реальної структури ціннісних орієнтацій особистості (С. Бубнова), методика незакінчених речень (С. Сідней), модифікована для вихованців інтернату, використання опитувальника “Хто Я” (М. Кун).

Групи вихованців, які брали участь у дослідженні, склалися з різних категорії дітей, як за об'єктивними так і суб'єктивними характеристиками. Так, за результатами бесід з педагогічними працівниками шкіл-інтернатів та власними спостереженнями можна зробити висновок, що для вихованців шкіл-інтернатів характерна занижена самооцінка, впевненість в собі відсутня частково або повністю, високий відсоток прояву агресивної поведінки у вирішенні будь-яких питань, і нарешті – неготовність сприймати думку про майбутнє сімейне життя взагалі.

До ознак уявлень про майбутнє сімейне життя можна віднести: любов (як основа сім'ї), чоловік чи дружина (ідеальний образ), розподіл ролей у сім'ї, кількість дітей у сім'ї, професійне визначення майбутнього подружжя. Так, серед уявлень вихованців шкіл-інтернатів про майбутнє сімейне життя були виявлені лише окремі характерні ознаки. Натомість, різниці в уявленнях дівчат та хлопців не виявлено. Саме це свідчить про недостатній рівень підготовки вихованців шкіл-інтернатів до майбутнього сімейного життя взагалі. Перебування дитини в школі-інтернаті, обмежує

засвоєння соціального досвіду, знижує наявність моделей поведінки й спілкування для власного наслідування.

Аналіз результатів проведеного дослідження довів необхідність удосконалення роботи з вихованцями шкіл-інтернатів щодо корекційної діяльності з метою підвищення рівня уявлень про майбутню сім'ю. Процес підготовки вихованців шкіл-інтернатів до майбутнього сімейного життя має бути безперервним, систематичним і поступовим. Тому зміст цієї підготовки має містити соціальну, морально-естетичну, психологічну, правову та економічну підготовку.

Соціальна підготовка полягає у вихованні правильного розуміння “дорослості”: почуття відповідальності за свої вчинки, ознайомлення з особливостями сучасної сім'ї, її значенням у житті людини та суспільстві.

Морально-естетична підготовка зосереджена на вихованні готовності створити сім'ю (культура сім'ї та міжстатевих стосунків), формуванні позитивних рис сім'янина (доброта, чуйність, ніжність, турботливість, доброзичливість, принциповість, вміння слухати й розуміти іншу людину, вірність і обов'язковість), вихованні поваги до сімейних традицій та бажання примножувати їх, розвивати смак та вносити прекрасне в побут.

Психологічна підготовка включає в себе вміння сприймати іншу людину, розуміти її зовнішній і внутрішній стан; розвивати вміння помічати переживання іншої людини, психологічно підтримувати її.

Правова підготовка зосереджена на ознайомленні вихованців інтернату з основними положеннями сімейного права: з порядком укладання шлюбу; засвоєння учнями прав і обов'язків подружжя, а також правовідносин між батьками і дітьми; пояснення таких державних актів, як позбавлення материнських і батьківських прав та усиновлення.

Економічна підготовка – це психологічна установка на необхідність ведення домашнього господарства, готовності до домашньої праці, орієнтування на рівномірний розподіл обов'язків з ведення господарства між усіма членами сім'ї, подолання хибних установок про поділ домашньої праці на чоловічу й жіночу, прищеплення навичок ощадливості, економності, планування сімейного бюджету.

Висновки. Опрацьований матеріал дає змогу стверджувати, що підготовка до майбутнього сімейного життя вихованців шкіл інтернатного типу – процес, який має брати свій початок з того моменту, коли дитина опинилася в такому навчально-виховному закладі, тобто починаючи з 1-го класу, і до завершення навчання.

Підготовка до сімейного життя – це не лише необхідність або бажання, а й конкретні зусилля, які спрямовані на виховання в учнів уміння вислухати, відчути, співпереживати, зрозуміти думки, проблеми, можливі невдоволення, а також уміти обрати й узгодити оптимальні варіанти поведінки, які б задовольнили й дали відчуття сімейного комфорту.

Досить часто уявлення вихованців про своє сімейне життя, про майбутнього чоловіка/дружину формуються під впливом ілюзорного малюнку світу, який нав'язує занадто ідеалістичні, відірвані від реальності образи.

Тому перспективою нашого дослідження є подальше вивчення уявлень вихованців щодо їх сімейного життя, про подружнє сімейне розуміння.

Завданням подальшої роботи є формування уявлень цінностей сімейного життя у вихованців шкіл інтернатного типу.

Проведення дослідницької діяльності є основою для розробки програми, яка включатиме комплекс заходів, занять і тренінгів, спрямованих на підготовку вихованців шкіл інтернатного типу до майбутнього сімейного життя.

Список використаної літератури

1. Ігнатова О.І. Виховуємо самостійність / О.І. Ігнатова // Теоретико-методичні проблеми виховання соціальної зрілості учнів шкіл-інтернатів : наук.-метод. зб. – К. : ППВ АПН України, 2000. – С. 83–92.

2. Адлер А. Наука жить / А. Адлер. – М. : Мысль, 1997. – 180 с.

3. Веретенко Т.Г. З досвіду підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька / Т.Г. Веретенко, Н.І. Гусак // Соціалізація особистості : зб. наук. пр. / за заг. ред. А.Й. Капської. – К. : Логос, 2004. – Т. XXII. – С. 222–233.

4. Кізь О.Б. Формування психологічної готовності вихованців інтернатних закладів до створення сім'ї : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / О.Б. Кізь ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2003. – 20 с.

5. Кобзар Б.С. Управління виховною роботою в школі-інтернаті / Б.С. Кобзар, Є.П. Постовойтов, В.Г. Слюсаренко. – К. : КМІВУ, 1996. – 268 с.

6. Сім'я і родинне виховання: концепція // Рідна школа. – 2002. – № 11–12. – С. 15–20.

7. Сысенко В.А. Новобрачные в зеркале собственных взглядов, суждений, оценок / В.А. Сысенко. – М. : Мысль, 1985. – 235 с.

8. Юнг К. Г. Проблемы души нашего времени / К.Г. Юнг. – М. : Прогресс, 2006. – 331 с.

Тищенко Л.Е. Представления воспитанников школ-интернатов про будущую семейную жизнь: экспериментальное исследование

Рассмотрены характерные признаки представлений учащихся об их будущей семейной жизни. Описаны результаты исследования особенностей данных представлений с последующим анализом. Указано на необходимость их учитывания при подготовке воспитанников школ-интернатов к будущей семейной жизни.

Ключевые слова: представление будущего, семейная жизнь, школа-интернат, подготовленность к семейной жизни.

Tishchenko L. Boarding-school pupils' idea of future family life: experimental research

In the article the author takes into the consideration the characteristic features of pupils' ideas about their future family life. The article describes the results of the experimental studies of ideas with the subsequent analysis, where the author points out the need to take into account these ideas while preparing pupils to their future family life.

Key words: the ideas of future, family life, boarding school, family life preparation.